

**„ЗА ДЕКАДЕНТИТЕ ПО-НАТАТЪК“:
БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА В СП. „СЛАВЯНСКИЙ МИР“**

**Тилде Герардин, Раймонд Детрез
Гентски университет**

**Тилде Герардин, Раймонд Детрез (Гент). «О декадентах в дальнейшем»:
болгарская литература в ж. «Славянский мир»**

С декабря 1908 г. по май 1911 г. вышло 14 номеров русского литературного журнала «Славянский мир». Журнал был рупором прогрессивного крыла неославянского движения накануне Первой мировой войны, а также хотел ознакомить читателей с культурной жизнью, в частности, с литературой славянских народов. Болгарская литература играет ограниченную, но примечательную роль в «Славянском мире». Вместо великих классиков, таких как Иван Вазов, прежде всего представлены молодые авторы-модернисты, как Пенчо Славейков, Иван Андрейчин и Петко Ю. Тодоров. В первую очередь это является заслугой графика Сирака Скитника, студента в Санкт-Петербурге, поддерживающего тесные контакты с символистами в Болгарии. Большинство переводов принадлежат Александру Шишманову, который изучал арабские языки и проявлял особый интерес к современной литературе. Вклад Скитника и Шишманова усилили прогрессивный характер журнала.

Ключевые слова: журнал «Славянский мир», русская рецепция болгарской литературы, Александр Шишманов, неославизм

**Tilde Geerardyn, Raymond Detrez (Ghent). “On the Decadence to Come”:
Bulgarian Literature as Presented in the Slavyanskij Mir Journal**

The Russian literary periodical *Slavyanskij mir* appeared 14 times between December 1908 and May 1911. It functioned as a vehicle for the progressive wing of the neoslavic movement on the eve of the First World War, but also aimed to inform its readers about the cultural life, and especially the literature, of the Slavic peoples. Bulgarian literature plays a limited but remarkable role in *Slavyansky mir*. Instead of great classical writers like Ivan Vazov, young modernist writers like Pencho Slaveykov, Ivan Andreychin, and Petko Yu. Todorov are well represented. This peculiar selection mainly shows the hand of Sirak Skitnik, a student of graphic arts in Saint Petersburg who was closely acquainted with the symbolist movement in Bulgaria. Most translations at the time are done by Alexander Shishmanov, a student of Arab languages with a special interest in contemporary literature. The contributions by Skitnik and Shishmanov reinforced the progressive quality of the periodical.

Key words: Slavic World magazine, Russian reception of Bulgarian literature, Alexander Shishmanov, Neo-Slavism

През първото десетилетие на XX век се случват исторически събития, които оказват огромно влияние върху отношенията между славянските народи. През 1904 г. Руската империя претърпява във войната с Япония унизително поражение, което през следващата година става причина за безредици, довели до установяването на конституционна монархия. През 1908 г. политическият хаос в Османската империя, предизвикан от Младотурския преврат, предоставя на Австро-Унгария възможността да анексира Босна и Херцеговина, с което рязко се засилва сръбският национализъм в Западните Балкани. Османското васално княжество България се възползва от Младотурския преврат, за да провъзгласи на 22 септември (нов стил 5 октомври) 1908 г. независимостта си като Царство България.

Тези събития основно променят отношението на „малките“ славянски народи към Русия. От една страна, те продължават да търсят подкрепата ѝ: чехите – в борбата си против германизацията и за извоюване на повече културни и политически права в Хабсбургската империя, българите и сърбите – за реализация на своите често взаимно изключващи се териториални амбиции относно Македония. От друга страна, Русия, макар разклатена и омаломощена от войната и революционното движение, се опитва отново да играе водеща роля в изграждането на широк всеславянски съюз. Неославизмът, както се нарича това политическо движение, значително се различава от старото славянофилство. Представителите на „малките“ славянски народи сред привържениците на неославизма вече по-асертивно и успешно отстояват своите интереси, смятайки се за равностойни партньори на Русия в един бъдещ демократичен съюз на независими славянски народи. Мнозина от левите неослависти изрично отхвърлят обществения строй на Русия и критикуват империята заради репресиите ѝ над интелигенцията и етническите малцинства.

Неославизмът като движение впрочем съществува съвсем за кратко и не успява да изработи кохерентна идеология. Главните причини са несъвместимостта на възгледите на традиционното славянофилство с новите демократични разбирания и несъгласията между славянските народи по различни политически проблеми. Той окончателно претърпява крах по време на братоубийствените Балкански войни през 1912 – 1913 г., а в Централна Европа – през Първата световна война.

От декември 1908 до май 1911 г. (с прекъсвания) неославистите в Санкт Петербург публикуват 14 броя на списанието „Славянский мир. Ежемесячный журнал литературы, искусства и критики“. Целта му е от преобладаващо „леви“ демократични позиции да даде гласност на идеологията на неославизма и да запознае руските читатели – или читателите,

владеещи руски език – с културните постижения и особено с литературите на славянските народи. Най-многобройни са материалите за полската (напр. за Юлиуш Словацки), чешката (за Ян Неруда и Ярослав Врхлицки), сръбската и хърватската литература, но са застъпени и украинската, беларуската и дори лужишката и кашубската литература. Особено място заема словенската литература (представена от Иван Цанкар и Франце Прешерн). Въпреки че спонсорите на списанието – Матрона Шилдер, съпруга на художника Андрей Шилдер, и полската пианистка Мария Хруцка, фигурират в издателското каре като главни редактори съответно за периода 1908 – 1909 г. и 1910 – 1911 г., на практика Янко Лаврин (1887 – 1986), словенски литератор, който живее и работи в Санкт Петербург и който след Първата световна война става професор по руска литература в университета в Нотингам, е основният двигател на списанието (за Янко Лаврин вж. Герардин 2021). Списанието „Славянский мир“ отразява преди всичко творчеството на автори, придържащи се към традиционните романтически и реалистически методи на художествено изображение, но се оказва и отворено към модернистични течения като импресионизма и символизма, явно избягвайки авангардните литературни направления, които по онова време в Русия са във възход. Самият Янко Лаврин през 1916 г. е иронично пресъздаден като главен герой на заумната футуристична пиеса на Иля Зданевич *Янко крУль алБанскай*.

Делът на „югославските“ литератури в „Славянский мир“ е бил изследван подробно от Олга Мудрова (Мудрова 1981), а нашето внимание ще бъде съсредоточено само върху българската литература. В сравнение с другите славянски литератури тя е по-слабо застъпена в списанието, но все пак е представена почти във всеки брой – или с преведено произведение, или с коментар за отделни писатели.

В бр. 1 от декември 1908 г. е поместен руският превод на известния сатиричен разказ от Иван Вазов *Бъдещият литературен „кружок“* (*Будущий литературный «кружок»*, с. 28 – 31). Българският оригинал е включен в сборника *Драски и шарки* (1893 – 1895). Става дума за малка група писатели, които си правят взаимни комплименти, превъзнасяйки изключителните качества на произведенията на всеки един от присъстващите, а когато някой напусне компанията, започват да го критикуват и осмиват. През 1908 г. Вазов е все така най-репрезентативният български писател. Някои негови произведения и по-рано са били преведени на руски, така че съвсем основателно той се явява първият български писател, представен на читателите на „Славянский мир“. Изборът точно на този разказ обаче предизвиква изненада. Той е част от полемиката, която

Вазов води със своите опоненти – членовете на създадения през 1892 г. кръг „Мисъл“ начело с д-р Кръстьо Кръстев. Докато Вазов представлява традиционния романтичен реализъм, „Мисъл“ с автори като Пенчо Славейков, Петко Ю. Тодоров, Пейо Яворов и други застъпва модерните течения, предимно импресионизма и символизма. Макар че може да размее всекиго, разказът е предназначен преди всичко за българската публика, запозната с литературния живот в България. Интересно е, че всички български произведения, публикувани в превод в „Славянский мир“ – с изключение на разказа *Траур* от Иван Вазов в брой 7 – 8 от 1910 г. и *Хубава си, моя горо* от Л. Каравелов в брой 2 – 3 от 1911 г., принадлежат към модернистичните течения в българската литература. Преводачът на *Бъдещият литературен „кружок“* – Л. Малый, фигурира само веднъж на страниците на списанието. Не разполагаме с никакви сведения за него.

Вторият брой от януари 1909 г. не съдържа материали за българската литература. След неговата поява списанието не излиза цяла година. Бр. 1 от януари 1910 г. помества уводна статия (с. 1 – 4) от Лев Савин (вероятно псевдоним на главния редактор Янко Лаврин) за културното движение на южните славяни през XIX в. В нея той отделя внимание само на сърбите, хърватите и словенците; българите не се споменават. Статията на Лев Савин продължава в следващите два броя на списанието, но и в тях не става дума за българите.

В същия брой се намира статията *Българская литература*. Нейният автор, Минчо Дилянов (1881 – 1945), в навечерието на Първата световна война следва право в Санкт Петербург. Там се жени за Анна Дърлева, учителка, родом от Елена. Кумува им известният писател и художник Сирак Скитник (1883 – 1943), който, както ще видим, поддържа тесни връзки със списанието. След завръщането си в България Минчо Дилянов е народен представител от БЗНС в продължение на 25 години (Мутафчиева 2010). През 1938 г. в качеството си на „историк“ във в. „Софийски новини“ той публикува статията *Вечната голгота* в защита на евреите (Барух 1960: 45 – 46). Дилянов има скромни литературни интереси и амбиции. Автор е на книгата *Млад юнак с бял калпак. Разказ за деца и юноши* (1939), пише и статията *Тарас Шевченко и Христо Ботев* за специално издадения през 1939 г. в София бюлетин *Тарас Шевченко* (вж. Узунов 2016: 53). Сътрудничеството му със „Славянский мир“ следователно не е случайно.

В началото на своята статия Дилянов въвежда оскъдна информация за старата българска литература:

В течение на петвековното турско иго [тя] беше съвършено унищожена от гръцкото духовенство. [...] В сърцето на народа си запазваше народната поезия, чиста като планински кристал.

(Дилянов 1910а: 10)

Делото на Паисий Хилендарски според автора има „съдбоносно значение за общата история на балканските народи. Тя (Паисиевата *История* – б. ред.) възкръсна цяла нация, пълна с огромен запас от обществена енергия, живот и дееспособност. [...] И започна това възторжено-трагическо явление, известно в историята с названието „възраждане“ (Дилянов 1910а: 11). Българската литература, създадена след появата на *История славяно-българска*, отбелязва той, „не служеше на собствените си цели, а на живота. Само в последно време започна нейната диференциация“ (Дилянов 1910а: 11 – 12). Тук Дилянов намерва за разцеплението между традиционалистите и модернистите в българската литература. Той има предвид точно кръга около „Мисъл“, както личи от следващия коментар за „декадентите“. Коментирайки творчеството на Петко Р. Славейков, той се изказва в полза на традиционните „реалистични“ и „народни“ схващания за литературата:

Колкото и да се появява в неговата поезия чуждо, особено руско влияние, тя все пак остава свързана с тези естетически ценности, които са създадени от народния гений.

(Дилянов 1910а: 11)

Българската литература според него е „винаги свързана с народа, с неговия живот“ за разлика от „това ново направление на „декадентите“, които се оказват откъснати от народния живот. За него – по-нататък“ (Дилянов 1910а: 11 – 12).

Следват бегли биографични данни и оценки за творчеството на Любен Каравелов. Дилянов изтъква популярността му в България и в Русия, принася му към процеса на националното самоосъзнаване и острата му критика към турски, гръцки и родни „изедници“. Смята обаче, че сатиричните му произведения са „далеч от истинската поезия и често се превръщат „във вестникарска погръжня“ („в газетную брань“).

Адмирациите на Дилянов за Ботев са безусловни. Той е „възторженият поет на българската революция, но не в тясно национално, но в широко социално значение на тази дума“ (Дилянов 1910а: 12):

Неговият „роб“ е не само българинът, но всички онеправдани хора, измъчени синове на тази земя. Неспokoйната поезия на Ботев се оказва пълно

отражение на неговата неспокойна душа. По природа холерик, живеещ в епоха на стихийен национален подем, Ботев се явява като силно експансивна натура, силно развита, цялостна индивидуалност. В това отношение досега няма равен на себе си в българската литература.

(Дилянов 1910а: 12 – 13)

Обзорът на българската литература от Минчо Дилянов продължава в следващия бр. 2 от февруари 1910 г. (с. 10 – 14). Първият автор, на когото Дилянов обръща внимание, е Иван Вазов, но за него той пише без особен ентузиазъм:

Най-характерната черта на Вазов е неговото трудолюбие. В това отношение той е родственик на най-великите таланти на света. Но критиката все пак е установила, че колкото повече Вазов работи, толкова повече се губи неговият талант. Той е изпробвал всички видове литературно творчество – лирика, епос и драма. В този ред горе-долу вървеше и неговото литературно развитие. Графически това развитие може да се изобрази като правилна параболола. След като започна в дюкяна на баща си да пише наивни в някои отношения стихове, той се издигна в лириката; преминавайки към епоса, той достигна кулминационната точка с появата на *Епопея на забравените* и романа *Под игото*, но след това с *Нова земя*, *Казаларската царица* и други романи бързо вървеше надолу и накрая с драмите си едва се отличава от средния писател занаятчия.

(Дилянов 1910б: 10)

Мнението на Дилянов за Вазов е странно след изказванията му в полза за „литература, свързана с живота на народа“, за каквато творчеството на Вазов традиционно се изтъква като пример. Дилянов все пак не отрича, че Вазов има огромно значение за българската литература, и заключава:

Тук именно се появява някакво противоречие: в същото време, когато критикът би желал Вазов повече да не пише, литературният историк, смятайки недостатъците на произведенията му като неизбежно последствие на историческо-литературния момент, в който Вазов се развива и твори, ще вика: „Нека пише!“.

(Дилянов 1910б: 12)

В същата статия Дилянов запознава руските читатели и с Константин Величков и Стоян Михайловски. За Величков смята, че първоначално критиците имали прекалено големи очаквания, сравнявайки го едва ли не с Шекспир, а после се разочаровали: той „даде само толкова, колко можа“. След като изрежда най-важните произведения на Величков, Ди-

лянов изразява надеждата, че в бъдеще критиците все пак няма да заобикалят „този мъченик на правдата и красотата в изкуството“ (Дилянов 1910б: 13).

Във връзка със Стоян Михайловски Дилянов изтъква обществената му роля, моралния му авторитет и философския характер на съчиненията му и приключва коментарите си с изброяване на заглавията на стихосбирките на Михайловски.

Обзорът на българската литература, явно написан от Минчо Дилянов специално за „Славянский мир“, е фрагментарен и недобре балансиран, но все пак свидетелства за проявено лично критическо отношение към отделните автори и произведения. Обещанието му да се върне към „направлението на декадентите“, обаче остава неизпълнено. Като се има предвид, че идеологическото и естетическото профилиране на списанието се осъществяват чрез промотиране на определени писатели и художествени течения, силно впечатление прави фактът, че в следващите броеве на „Славянский мир“ повече не се срещат (с изключение на Вазов) онези писатели, които Дилянов откроява като особено представители за българската литература, докато „декадентите“, остро критикувани заради това, че са откъснати от народния живот, присъстват непрекъснато. В същия брой 2 от 1910 г. се публикува със заглавие *Весенный снег* руският превод на *Пролетен сняг* от Иван С. Андрейчин (1872 – 1934) – френски възпитаник и един от най-изтъкнатите представители и теоретици на българския модернизъм. *Пролетен сняг* спада към популярния сред българските (а и не само българските) модернисти жанр на лиризирана проза или на стихотворение в проза.

Преводачът на *Пролетен сняг* се подписва „А. Шишманов“. Без съмнение става дума за българския арабист Александър Йонков Шишманов (1889 – 1949), който в навечерието на Първата световна война живее в Санкт Петербург/Петроград, където следва при известния руски ориенталист Игнатий Ю. Крачковски като стипендиант на Министерството на просветата (за А. Й. Шишманов вж. Василков, Сорокина 2003: 496; Крачковски 1965; Сиберг 2004: 74 – 77, Стоилова 2015: 77 – 79).¹ През 1914 г. той завършва Източния отдел на Петроградския университет със специалност арабско-персийски-и турско-татарски езици и литератури. През ноември 1914 г. е изпратен от българското Министерство на външните работи като преводач в консулството в Бейрут, но поради обстоятелствата, свързани с избухването на Първата световна война, е принуден да

¹ Благодарим на д-р Анка Стоилова от Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София за информацията относно А. Й. Шишманов и посочената за него литература.

остане в София. Там каталогизира част от съхраняваните в Ориенталския отдел на Публичната библиотека (днес Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) арабски ръкописи. Каталогът е публикуван през 1916 г. в Петроград след завръщането му в Русия (Стоилова 2015; Шишманов 1915 – 1916).

В мемоарите си Крачковски описва своя студент като „своеобразен ученик, българин, син на ковач, с неизбежната фамилия „Шишманов“. Той се отличаваше с изтънчен и голям литературен вкус, знаеше маса езици“ (Крачковски 1965: 142, прев. по Стоилова 2015: 78). С помощта на Крачковски Шишманов превежда стиховете на арабския поет философ Абу ал-Ала (XI в.). Превежда и романа *Ендимион* на шведския писател Вернер фон Хейденстам, действието на който се развива в Дамаск. Преводът излиза под редакцията и с увод от Крачковски в списание „Современный мир“ (1917, № 7 – 9, с. 81 – 150; 1918, № 1, с. 5 – 83); (Винников 1949: 39). След като през 1915 г. България влиза във войната като съюзник на Централните сили, Шишманов и жена му, петербургчанката Мария Йосифовна, са третирани като военнопленници и после им е забранено да напускат СССР. След възстановяването на дипломатическите отношения между София и Москва през 1934 г. Шишманов работи в българското посолство, но след краткотрайно задържане от НКВД през 1937 г. окончателно напуска СССР. През 1944 г. е изпратен на работа в българското посолство в Стокхолм, където остава да живее след установяването на комунистическата власт в България. В Швеция, използвайки шведскоезични преводи, той превежда на български финландска художествена проза – например *Любов* от Маила Талвио (София: Просвещение 1942), *Капризите на любовта* от Рюнар Шил[д]т (София: Просвещение, 1942), *Катрина* от Сали Салминен (София: Братя Миладинови, 1943). Превежда и феминистката книга на Пърл Бък *Мъже и жени* (София: Славчо Атанасов, 1944). Умира в Стокхолм през 1949 г. В светлината на по-късните му литературни интереси и преводачески занимания изглежда съвсем допустимо, подписващият се в „Славянский мир“ с „А. Шишманов“ или с „А. Ш.“ преводач на български литературни произведения да е бъдещият арабист Александър Й. Шишманов.

В брой 3 от март 1910 г. на списанието е публикуван разказът *Они так рано к вам пришли* от Иван С. Андрейчин (с. 30 – 36). Превод е на разказа *Подранили*, включен в сборника *Първа стъпка. Разкази и легенди* (1898). Преводач отново е А. Шишманов. *Подранили* е алегоричен разказ, в който лирично се описва как красивата Матарева, омъжена против волята си за грубия Тийнау, се влюбва в пророка Ао. Дватамата биват спасени от гнева на Тийнау от Безкрайността, която ги издига на плани-

ната Муан, обявявайки, че двамата са се появили на земята преждевременно. Йосиф Каменов забелязва, че позицията на автора е в разрез с преобладаващия патриархален морал:

Нравствени са само ония полови отношения, които са следствие на взаимна любов. Без последната, отношенията между мъжа и жената – все едно дали живеят в брак или не – са безнравствени и убийствени за красотата, която е едничка цел на живота.

(Каменов 2013: [https](https://))

Той посочва и „паралелните му [на Андрейчин] декларации, че модерният художник трябва да бъде едновременно и абсолютно необвързан естетически, и задължително ангажиран общественически“ (пак там). Доколкото „Славянский мир“ е имал някаква стратегия за профилирането си като прогресивно, демократично и обществено ангажирано списание, публикуването на този разказ със сигурност е допринасяло за това.

Брой 4 от април 1910 г. започва с уводната статия *Мир на Балканях* (с. 1 – 3), в която авторът П. Т. Христов пледира за създаването на една общобалканска федерация въз основа на икономическо, военно и културно сътрудничество между балканските страни, виждайки в това пацифистко решение на балканския въпрос:

Днес тази сочна ябълка [Македония], за която протягаха ръцете си българските и сръбските наивни патриоти, е изчезнала. Разклати се основата, на която почиваха пагубните аспирации на българския монархизъм, който под прикритие на национални идеали буташе България на пътя към авантюризмът и финансово разорение. Няма оправдание и за пропагандата на официалната Сърбия, и цялата тази игра на балканските държави около Македония става смешна и наивна.

(Христов = Сирак Скитник, 1910б: 1 – 2)

И самата статия не е лишена от известна доза наивност, след като явно изхожда от предположението, че след Младотурския преврат и възторженото му посрещане в Македония „въпросът“ бил решен. Само една година по-късно, през 1912 г., избухват Балканските войни, в които главен залог е Македония.

Автор на статията е Сирак Скитник (1883 – 1943), чието истинско име е Панайот Тодоров Христов. От 1908 до 1912 г. той пребивава в Санкт Петербург, където учи живопис в частното училище на Леон Бакст. Едновременно сътрудничи на български литературни и културни списания със статии за модернизма в западното изкуство. През 1910 г. в

Сливен издава първата си стихосбирка *Изповеди. Кн. 1. Стихове* (Сирак Скитник 1910а).

В същия брой на „Славянский мир“ с продължение в следващия Сирак Скитник публикува статията *Пенчо Славейков*, в която създава лиричен портрет на поета:

Син на стария Славейков, той носи в душата си две култури: една, непосредствено придобита под skutите на майка и баща, на Балкана и народната песен, а другата, заграбена от душата, жадна за простор и висина, дето се сплитат влияния от запад и север.

(Сирак Скитник 1910б: 12)

Същата статия излиза през същия месец април на 1910 г. в България в сп. „Демократически преглед“ (бр. 4, с. 424 – 441), с бележка под линия от автора, че статията „в малко по-други контури“ била писана за руското списание „Славянские известия“. Под това название от 1904 до 1916 г. излиза основаното през 1883 г. периодично издание *Известия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества*. Съдържанието на осемте книжки за 1910 г., поместено в кн. 8 на „Славянские известия“, не включва такава статия. Сирак Скитник явно е събрал списанието със „Славянский мир“.

Брой 5 – 6 от май – юни 1910 г. съдържа (с. 32 – 35) разказа *Борба* от Петко Ю. Тодоров (1879 – 1916) – кратък символистичен разказ за драматичната борба между два елена. Преводачът е А[лександр] Ш[ишманов]. Разказът е от сборника *Идилии* (1908). Започнал интелектуалната си кариера като марксист, към края на първото десетилетие на XX в. Тодоров става един от най-ярките представители на българските модернисти от кръга „Мисъл“.

Уводната статия към брой 7 – 8 от юли – август 1910 г. *Что нам дал Софийский съезд? (Какво ни даде Софийският събор?)* е подписана от „Д.“ и е първият от единадесетте материала, публикувани в този и в следващите броеве по повод на събора на неославистите в София през юни 1910 г. Както отбелязва чешкият изследовател Паул Вишни (1977: 125 – 167), съборът е дал глас на разединението между консервативните и прогресивните привърженици на движението, на споровете между руските и полските представители, на несъгласията около анексирането на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария, на отношението на Русия спрямо населяващите я славянски малцинства, по-специално украинското, и т. н. Следващият кратък откъс от уводната статия показва каква пропагандна зее между политическите идеали на неославистите от „Славянский мир“ и политическата действителност:

За съжаление трябва да кажа направо, че [...] съборът не даде никакви положителни резултати, по-скоро обратно. Дали отношенията между руснаците и поляците, между руснаците и украинците, между сърбите и българите и така нататък се движеха поне една йота напред – в смисъл в правилната посока? Дали поне мъничко да се е избистрила тежката атмосфера, предизвикана от Холмския проблем², от закона за въвеждане на земствата³ в западните губернии, от изборите на членовете на Държавния съвет от тези губернии и така нататък? Дали поне мъничко се е разсеяло съществуващото между славянските народи недоверие?

На всички тези въпроси трябва да бъде даден отрицателен отговор, защото по всички тези съществено важни въпроси Софийският събор не направи нищо. (Д. 1910: 2)

Като списание на демократически настроените привърженици на идеята за славянски съюз „Славянский мир“ подхожда критично към Софийския събор. Съборът впрочем е предмет на остра полемика между писателите от кръга „Мисъл“ и неговия организатор – известния български консервативен политик и страстен русофил Стефан С. Бобчев (Неделчев 2016: 53 – 57)⁴. Упреците се отнасят предимно до наложения от Санкт Петербург подбор на участниците, в резултат на който предводителят на руските либерали, Павел Милюков, е отстранен, както и съпротивляващите се против руското самовластие дейци от Полша. Най-активните противници на събора са Пенчо Славейков, Пейо Яворов и Петко Тодоров. Последният в ежедневника „Камбана“ публикува две отворени писма: едно – до самия Бобчев, друго – до анонимна полякиня, в които, оставайки верен на идеалите на неославизма, заявява:

Не можем да минем на страната на угнетението и потисничеството. [...] Прочее, ако неославизмът сега в София умря, славизмът не е умрял и няма никога да умре и нека всички културни и обществени деятели от разните славянски страни да полагат усилия за възобновяването му под знамето на повисши и хуманни идеали.

(Неделчев 2016: 57)

² Холмският въпрос възниква в резултат на намеренията на руското правителство да откъсне региона около гр. Холм (полски *Hełm*) със смесено полско-украинско население от т. нар. Конгресна Полша и да го включи в нова руска Холмска губерния, което става действителност през 1912 г. (б. а. – Т. Г. и Р. Д.).

³ Земството е орган на местно самоуправление в Русия от 1864 до 1919 г. (б. а. – Т. Г. и Р. Д.).

⁴ По време на Софийския събор Стефан Бобчев е председател на създаденото през 1880 г. от руски възпитаници Славянско дружество в България. Брат му Никола е главен редактор на издаваното от дружеството списание „Славянски глас“ (1902 – 1940), което, подобно на „Славянский мир“, защитава идеята за славянско културно единство, но повече набляга на водещата роля на Русия (Иванова 2017, вж. и Горяинов 1999).

В същия брой на „Славянский мир“ е публикуван руският превод на разказа *Траур* от Иван Вазов, излязъл на български почти двацет години по-рано в *Драски и шарки* (1893 – 1895). Контрастът с разказа *Подранили* на Иван Андрейчин не би могъл да бъде по-голям. *Траур* е патриархално-морализаторски конвенционален разказ в реалистичен стил. За преводача „Ник. Першин“ няма сведения.

В бр. 9 от септември 1910 г. не са поместени български литературни материали. Продължава да се обсъжда съборът с коментари от бележития руски психолог и създател на Научния славянски комитет, обединяващ медици от всички славянски страни, академик Владимир М. Бехтерев (1857 – 1927) и от проф. Александър Л. Погодин (1872 – 1947), историк и филолог, известен като „полонофил“.

Бр. 10 – 11 от октомври – ноември включва разказа *Подсолнечник* (с. 41 – 43) от Рачо Стоянов (1883 – 1951) в превод на А. Шишманов. Българският оригинал *Слънчогледът* е публикуван в сборника *Разкази* от 1909 г. С поетичното си описание как един слънчоглед съзерцава дневното и нощното небе, този разказ също принадлежи към любимия на българските сътрудници на „Славянский мир“ жанр на лиризираната проза.

Бр. 12 от декември 1910 г. и бр. 1 от януари 1911 г. продължават да коментират Софийския събор. Не съдържат преводи на български литературни произведения. В бр. 2 – 3 от 1911 г. на с. 32 се появява *Хубава си, моя горо* на Любен Каравелов, едно от най-популярните възрожденски стихотворения. Негов преводач е Сергей В. фон Щейн (Штейн, 1882 – 1955) – поет, критик и преводач предимно на южнославянска поезия от XIX в. Автор е и на *Славянски поети. Преводи и характеристики* (1908) – сборник, за който Андрей Гумилов отбелязва, че преводачът посвещава своя труд „на желаните дни на обединението“, и изразява надежда, че скоро „всички ручей ще се слеят отново в единствено славянско море“ (Гумилов 1918: [http](http://)). Освен стихотворението на Каравелов в същия брой откриваме и разказа *Шах и его шут* (с. 32 – 43) – руски превод на *Лалата и шахът* на Антон Страшимиров. Разказът излиза за първи път в кн. 9 – 11 на в. *Реформи* 3 (1901) и е включен в сборника *Песен на песните*, публикуван през 1910 г. Действието се развива в Казанлъшката розова долина, но разказът е привлякъл вниманието на Шишманов с „ориенталския“ си сюжет за шута, който се подиграва с владетеля си, персийски шах, и накрая успява да му каже неприятната истина, че „колкото повече царува той, толкова повече къщи запустяват“ (с. 43).

Последният бр. 4 – 5 на сп. „Славянский мир“ (с. 6 – 26) помества пространния очерк на Владимир Бехтерев *Впечатления из поездка в Болгария и воспоминания о событиях Освободительной войны 1877 – 1878 г.* (*Впе-*

чатления от пътуването из България и спомени за събитията през Освободителната война 1877 – 1878 г.), в който авторът разказва за обиколката си из България по време на злополучния Софийски събор през юни 1910 г. и за преживяванията си по време на Руско-турската война от 1877 – 1878 г., когато служил като лекар в лазарет. Броят включва и руския превод на шест импресионистични стихотворения на Сирак Скитник (с. 48 – 51). Няколко от публикуваните в „Славянский мир“ стихотворения, като *Снег*, *Благовест*, *Двенадцатый час*, са от споменатата по-горе стихосбирка *Изповеди*. Не успяхме да разкрием самоличността на преводачите, скрити зад инициалите „Л. М.“ и „Н. П.“.

Можем да заключим, че българската литература в „Славянский мир“ заема сравнително скромно, но интригуващо място. Редакцията на списанието явно не се води от някакви строги принципи при подбора на включените материали. В общи линии вероятно се публикува това, което се предлага от доброволни сътрудници, без да се спазват някакви строги естетически и идеологически критерии. Докато в обзора на българската литература от Минчо Дилянов в бр. 1 и 2 от 1910 г. се рекламират – макар не безкритично – „каноничните“ съвременни български писатели, в другите броеве се поместват предимно преводи на съчинения на неспоменатите в обзора модернистични творци като Андрейчин, Тодоров, Сирак Скитник и други. Акцентът върху българския модернизъм със сигурност се дължи на Сирак Скитник, комуто фактическият главен редактор Янко Лаврин – познавач преди всичко на югозападните славянски литератури, като че ли е дал „картбланш“. Както личи от уводната статия в брой 4 от 1910 г., Сирак Скитник, освен че подкрепя идеологическата линия на списанието, се явява и живата връзка между „Славянский мир“ и кръга на българските модернисти в София.

Друга важна фигура е Александър Шишманов, който със своя „изтънчен и голям литературен вкус“ по собствена инициатива е предлагал на редакцията свои преводи на български литературни произведения, проявявайки своите предпочитания на арабист към разкази с „ориенталска“ тематика. Не е изключено обаче отново Сирак Скитник да е правил подбора на произведенията и Александър Шишманов да е бил само преводачът. Това в края на краищата не е от голямо значение. Присъствието на българската литература на страниците на „Славянский мир“ е резултат от усилията на неколцина ентузиазирани млади български интелектуалци, живеещи в Санкт Петербург/Петроград, които не само запознават читателите на списанието с най-новата българска литература, но в немалка степен съдействат то да придобие модерен облик.

ЛИТЕРАТУРА

- Барух 1960:** Барух, Е. *Из историята на българското еврейство*. [Baruch, E. *Iz istoriyata na balgarskoto evreystvo*.] Тел Авив: [Яфор], 1960.
- Василков, Сорокина 2003:** Васильков, Я. В., М. Ю. Сорокина. Шишманов А. Й. // *Люди и судьбы. Биобиблиографический словарь востоковедов – жертв политического террора в советский период (1917 – 1991)*. [Vasil'kov, Ya. V., M. Yu. Sorokina. Shishmanov, A. Y. // *Lyudi i sud'by. Biobibliograficheskij slovar' vostokovedov – zhertv politicheskogo terrora v sovetskij period (1917 – 1991)*.] Санкт-Петербург, 2003, с. 496. <<http://memory.pvost.org/pages/shishmanov.html>> (23.06.2022)
- Винников 1949:** Винников, И. В. *Игнатий Юлианович Крачковский*. [Vinnikov, I. V. *Ignatij Yulianovich Krachkovskij*.] Москва: Изд. АН СССР, 1949.
- Вишни 1977:** Višný, P. *Neo-Slavism and the Czechs, 1890 – 1914*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Герардин 2021:** Geerardyn, T. *Envisioning a “Slavic” Humanity. Janko Lavrin between Nationalism and Cosmopolitanism*. Ph. D. dissertation. Ghent University, 2021.
- Горяинов 1999:** Горяинов, А. Н. Славянская идея и русская эмиграция в Болгарии (по материалам журнала „Славянски глас“ (1920 – 1933 гг.)) [Goryainov, A. N. *Slavyanskaya ideya i russkaya emigratsiya (po materialam zhurnala „Slavyanski glas“ (1920 – 1933 gg.))* // *Славянский альманах 1998*. Москва: Индрик, 1999, 133 – 141. <<https://cyberleninka.ru/article/n/slavyanskaya-ideya-i-russkaya-emigratsiya-v-bolgarii-po-materialam-zhurnala-slavyanski-glas-1920-1933-gg/viewer>> (28.07.2022)
- Гумильов 1908:** Гумилёв, Н. Сергей Штейн, Славянские поэты. [Gumilyov, N. Sergej Shteyn. *Slavyanskije poety*.] // *Н. Гумилёв. Электронное собрание сочинений*. <<https://gumilev.ru/clauses/70/>> (23.06.2022).
- Д. 1910:** Д. Что нам дал Софийский съезд? [D. *Chto nam dal Sofijskij s'ezd?*] // *Славянский мир*, 1910, бр. 7 – 8, 1 – 3.
- Дилянов 1910а:** Дилянов, М. Болгарская литература. [Dilyanov, M. *Bolgarskaya literatura*.] // *Славянский мир*, 1910, бр. 1, 10 – 13.
- Дилянов 1910б:** Дилянов, М. Болгарская литература. [Dilyanov, M. *Bolgarskaya literatura*.] // *Славянский мир*, 1910, бр. 2, 10 – 14.
- Иванова 2017:** Иванова, Д. Списание „Славянски глас“ и славянската идея в България. [Ivanova, D. *Spisanie „Slavyanski glas“ i slavyanskata ideya v Balgaria*.] // *Славянски диалози XIV*, 2017, 19, 33 – 48.

- Каменов [2013]:** Каменов, Й. „Из нов път“. [Kamenov, Y. „Iz nov put“.] Български литературен модернизъм, <https://bgmodernism.com/analitichni_statii/Iz_nov_put_review> (23.06.2022).
- Крачковски 1965:** Крачковский, И. Ю. *Над арабскими рукописями. Листки воспоминаний о книгах и людях.* [Krachkovskij, I. Yu. Nad arabskimi rukopisyami. Listki vospominanij o knigah i lyudyah.] Москва: Наука, 1965.
- Мудрова 1981:** Мудрова, О. Журнал „Славянский мир“ (1908 – 1911) и вопросы культуры югославян“. [Mudrova, O. Zhurnal „Slavyanskij mir“ (1908 – 1911) i voprosy kul'tury yugoslavyan.] // *Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика.* 1981, бр. 1, 34 – 43.
- Мутафчиева 2010:** Мутафчиева, В. Разговор на Вера Мутафчиева с Йоанна Дилянова, правнучката на Минчо Дилянов, на 30 март 2010. [Razgovor na Vera Mutafchieva s Joanna Dilyanova, pravnuchkata na Mincho Dilyanov, na 30 mart 2010.] // *Историята, населена с хора,* <http://www.veramutafchieva.net/interview_page_bg.php?intID=32> (23.06.2022).
- Неделчев 2016:** Неделчев, М. *Кръгът „Мисъл“.* В годината на големите литературни юбилеи. [Nedelchev, M. Kragat „Misal“. V godinata na golemite literaturni yubilei.] София, Созопол: Юбилейно издание на Литературноисторическата школа „Д-р Кръстев“ (НБУ), 2016.
- Сирак Скитник 1910а:** Сирак Скитник. *Стихове.* [Sirak Skitnik. Stihove.] Кн. 1. Сливен: Надежда, 1910.
- Сирак Скитник 1910б:** Сирак Скитник. Пенчо Славейков. [Sirak Skitnik. Pencho Slaveykov.] // *Славянский мир,* 1910, бр. 4, с. 11 – 18; бр. 5 – 6, с. 19 – 30).
- Сиберг 2004:** Сиберг, Л. *Белые лилии. Генезис финского мифа в Болгарии. Роль русского феннофильства. Финско-болгарские контакты и посредники с конца XIX до конца XX века.* [Siberg, L. Belye lilii. Genезis finskogo mifa v Bolgarii. Rol' russkogo fennofil'stva. Finsko-bolgarskie kontakty i posredniki s kontsa XIX do kontsa XX veka.] Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 2004.
- Стоилова 2015:** Стоилова, А. А. Й. Шишманов и неговият кратък каталог. [Stoilova, A. A. Y. Shishmanov i negoviyat kratak katalog.] // *Biblioteka,* 2015, 6, 75 – 116.
- Тодоров 1910:** Тодоров, П. *Борба.* // *Славянский мир,* 1910, бр. 5 – 6, 32 – 34.
- Узунов 2016:** Узунов, Ст. Традиции при отбелязването на юбилеите за Тарас Шевченко в България. [Uzunov, St. Traditsii pri otbelyazvaneto na yubileite

za Taras Shevchenko v Balgaria.] // *Алманах Българска украинистика*. София: Софийски университет „Свети Климент Охридски“, Факултет по славянски филологии, Катедра по славянско езикознание, 2016, 49 – 56.

Шишманов 1915 – 1916: Шишманов, А. Собрание восточных рукописей в Софии. [Shishmanov, A. Sobranie vostochnykh rukopisej v Sofii.] // *Записки Восточного Отделения Императорского Русского Археологического Общества*. XXXIII (1915 – 1916), 61 – 76.

Щейн 1908: Штейн, С. В. фон. *Славянские поэты. Переводы и характеристики*. [Shteyn, S. V. fon. Slavyanskije poety. Perevody i harakteristiki.] Санкт-Петербург: Н. И. Евстигнеева, 1908.